
KUPRELIŠKIO FOTOGRAFAS

ROMAS PALIULIONIS

Snieguolė Kubiliūtė

Biržų krašto muziejaus „Sėla“ muziejininkė

Netoli Kupreliškio miestelio yra kaimas Apaščia (Biržų rajone, Papičio seniūnijoje). Senieji gyventojai kaimą vadina Apaštiečiais. Anksčiau kaimo sodybos buvo išsidėčiusios netoli Apaščios upės. Upės tėkmė skyrė papiliečius nuo kairiajame krante įsikūrusių vabalninkiečių ir kiek toliau – biržiečių. Dabar šiame kaime telikusios kelios sodybos. Melioratorių palikti keli ažuolai įamžino Paliulionių sodybą, kurioje 1909 metais vasario 26 dieną gimė, augo ir dirbo būsimasis fotografas Romas Paliulionis¹.

Fotografo tėvai Juozas Paliulionis ir Ieva Einoraitė-Paliulionienė kilę iš Žadeikių. Tėvas uždarbiavo Amerikoje. Grįžęs Apaščios kaime nusipirko daugiau negu 20 ha žemės. Smėlinga žemė buvo Apaščios dvaro pusėn, link kaimyno Kairiūno – derlinga. Jei sausesni metai, tai blogas derlius smėlingoje dirvoje užderėdavo. Bulves ten dažniausiai sodindavo, skanios užaugdavo. „Nebuvom prastesni už kitus, nebuvom paniekinti“, – pasakojo Romo Paliulionio sesuo Ona Lapinskienė, nutekėjusi į Girsteikius Kupiškio rajone. Dviejų galų gryčioje gimė penki vaikai: Jonas, Vanda, Ona, Romas ir Petriukas, miręs dar vaikystėje. Visi mokėsi Kupreliškio pradžios mokykloje, bet didesnių mokslų neišėjo. Jonas buvo kalvis, be to, – puikus muzikantas. Tėvas dar mažą jį veždavo „pas Savicką unt Dilius Šmaragdavon mokintis groti armonika. Pirmoj eilij muzikantas, eidavo šliubuos grot, kiek pirštinių prisinešė. Romusiukas iš jo išmoko groti“, – pasakojo Ona. Ji jaunystėje buvo gera audėja ir šauni šokėja, o jos sesuo Vandžiūnė – savamokslė siuvėja.

Romas, kurį visi vadino Romusiu, pranoko visus. Nebuvo to darbo, kurio negalėjo padaryti. Be to, siuvo, gražiai piešė, armoniką meistriškai virkdė ir niekieno nemokytas fotografuoti pradėjo. Teorijos mokėsi iš knygų, o pirmąjį fotoaparata priė žibalinės lempos pats sukonstravo. Fotografo žmona Aldona Šiaučiūnaitė-Paliulionienė šį aparatą po vyro mirties

¹ Fotografo Romo Paliulionio biografija atkurama pagal Onos Paliulionytės-Lapinskienės, g. 1914 m. Apaščios k., gyv. Girsteikiuose; Aldonos Šiaučiūnaitės-Paliulionienės, g. 1933 m. Palaimos k., gyv. Panevėžyje; Liudos Paliulionytės-Kučinskienės, g. 1916 m. Apaščios k., gyv. Kupreliškyje; Elenos Klingienės, g. 1940 m. Apaščios k., gyv. Panevėžyje, prisiminimus.

Romas Paliulionis. 1938 m.

atnešė į Biržų muziejų. Tai plokštelinis aparatas, pasidarytas iš fabrikinių ir savadarbių detalių. Objektivas dviejų lęšių. Diafragmos skaičiai labai kruopščiai užrašyti ranka dažais, užrakto – išmušti metale. Antrąjį fotoaparatą kiek vėliau nusipirko Kaune.

Sunku tiksliai nustatyti, kada atspaudė pirmąją nuotrauką. Išlikusias ankstyviausias galima datuoti 1932–1934 metais. Savos gamybos aparatas tada negarantavo aukštos nuotraukų kokybės. Pirmosiomis klientėmis buvo motina ir abi seserys. Jas fotografavo klojime įrengtame dienos šviesos paviljone. Nuardė dalį pastato stogo, tik neįstiklino. Nuotraukas darė mažame trobos kambarėlyje užtamsintais langais. Fonui pradžioje naudojo didžiąją naminę skarą, raštuotą lovatiesę, vienspalvį ar su kampuose pieštomis našlaičių puokštelėmis audinį. Fotografo dukterėčia Joana Šoblickienė prisimena, kad fonus-dekoracijas turėjo kelias, kokias norėdavo, tokias pasidarydavo. Viena su piešiniu buvo susukta į ruloną. Daugumoje nuotraukų matyti plačiais potėpiais dekoruotas uždangalas su kairiajame šone nupieštais trijų pakopų laipteliais, netoliese pastatytas medinis paaukštinimas. Kiti paviljono atributai buvo iš trobos atsineštos kėdės, stalas, suolas. Ant klojimo grindų (plūktinio pado) pabarstydavo šiaudų, kai kuriose nuotraukose matyti vėjo sunešti rudeniniai lapai.

Ne iš karto visos fotografijos meno paslaptys buvo išsiaiškintos, bet gabiam fotografui atkaklumo netrūko. Motina barėsi, kad per naktis sūnus sėdi ir žibala degina. Tėvas motiną ramino, sakydamas: „tegul vaikas dirba“.

Važiuoja gegužinėn. Kupreliškis, apie 1939 m.

Jaunasis fotografas eksperimentavo, modeliavo įvairias situacijas. Jo nuotraukose vyrai užstalėje šnekučiuojasi pasidėję šaunumą įrodanti atributą cigarečių pakelį, pamiškėje imtynių eina, gėlių puokštę merginai teikia ar į kišeninį laikrodį įdėmiai žiūri.

Apylinkėje greitai pasklido gandas apie Romusį. Geriausiais drabužiais pasipuošę ėjo fotografuotis į klojime įrengtą studiją ar kviesdavo stiklo plokštelėse įamžinti apylinkės svarbiausius įvykius. Net į Papilį ar Vabalninką dviračio pedalus mynė, ieškojo akiai įdomesnių vaizdų. Fotografavo Papilio miestelį, palypėjęs ant stogo – Kupreliščio miestelio aikštėje kermošiun sugužėjusius žmones, bažnyčios velyknakčio budėtojus žalnierius, Galvokų kryžiaus atidengimo iškilmes, į šokius dviračiais važiuojantį jaunimą, berželiais papuoštą gegužinės aikštelę ar „šposininkus“ kaimo vyrus, žąsiai degtinę besiūlančius. Fotografo dėka nuotraukose liko įamžinta Kupreliščio miestelio J. Valintėlio kalvė su piešta iškaba, kaime vykę darbai: namo statyba, malkų ruošimas žiemai, šienapjūtė.

Galima numanyti, kad fotografas skaitė patarimus to meto spaudoje, domėjosi menine fotografija. Fotografuojant portretus lauke, iškalbingu fonu tapdavo ilgakamienių medžių perspektyva, išraiškingos formos krūmas, rugių palaukė, gėlių darželis, pastatų detalės. Suaugusiųjų ir vaikų portretinės fotografijos su meniniu polinkiu, bandyta atskleisti portretuojamųjų charakterį. Nuotraukas kai kada paspalvindavo ar pagražindavo ovaliniais rėmeliais, obelų žiedų ir alyvų kompozicijomis.

Nemažą dalį vėlyvojo fotografinio palikimo sudaro pokaryje įamžinti kolūkiečiai, technika, darbai fermoje, išleistuvės į tarybinę armiją.

Krikštytųjų pokštai. Kuprelišio apylinkės, 1953 m.

Fotografavo studijoje ir lauke. Siužetiniai vaizdai bei portretai pasižymi šilta kompozicija, nuotaikos perteikimu. Darė ir dokumentines nuotraukas. Turėjo pavyzdinius fotografijų albumus, norintieji galėjo išsirinkti patikusį siužetą. Už nuotraukas didelių pinigų neimdavęs, juk kviesdavo į vestuves ar krikštynas ne svetimi, o savi – kupreliškiečiai.

Didelę paklausą turėjo jo daryti spalvoti ir nespalvoti atvirukai. Keliuose išlikusiuose – baltumu spindintys narcizai jauno mėnulio fone, spalvinta pražydusios obels šakelė.

Spalvinti atvirukus padėdavo žmona. 1953 metais už fotografo ištekėjusi Aldona Šiaučiūnaitė-Paliulionienė dirbo Kuprelišio kolūkyje ir gana dažnai važiuodavo į didesnius miestus. Vyro paprašyta parveždavo fotopopieriaus, chemikalų. Žinodavo, kokį popierių nupirkti: plonesnį ar kietesnį. Vienos kelionės metu parduotuvėje pamatė didintuvą, o grįžusi, vyro priprašyta, prižadėjo rytojaus dieną vėl važiuoti ir geidžiamą daiktą nupirkti. Fotografas pats bandė daryti didintuvą, skirtą didelėms, iki metro ilgio dydžio nuotraukoms. Žmonai, sukant dviračio ratą, „Dinamo“ lempos generatorius būtų gaminęs elektrą. Sumanymas liko neįgyvendintas.

Fotografo žmona pasakojo: „Dirbdavo ilgai, atsisėdavo prie lango, kol plokšteles išbado, kol išretušuoja. Jam laiko nėra, o kolchozan gi varydavo. Prarasdavo ne vieną dieną. Dažnai kolūkio darbus nudirbdavau už jį“. Kai vaikas gimė, nebefotografavo. Paskutinėse nuotraukose, darytose 1963 m., žmona su naujagimiu sūneliu.

Nuotraukų nugarėles antspauduodavo. Spaudai buvo keturių tipų. Ankstyviausias – trijų eilučių. Viršuje didžiosiomis raidėmis „FOTO.“,

Jono Valintėlio kalvė. Kuprelisškis, XX a. 4 dešimtmetis.

centre pavardė – „R. Paliulionio“, apačioje – „Apaščios Vk.“. Kito trijų eilučių spaude įrašas: „R. PALIULIONIO“, centre – „FOTOGRAFIJA“, apačioje – „Kuprelisškis, Apaščia“. Trečiajame dviejų eilučių spaude puošiškai panaudoti sugrupuoti taškeliai ir brūkšneliai. Vėlyviausiai naudotas spaudas – rėminančia linija apibrėžtas šešiakampis su trijų eilučių įrašu: „R. PALIULIONIO, FOTOGRAFIJA, Kuprelisškis, Apaščia“. Keliose nuotraukose tokiu antspaudu pažymėtas viršutinės pusės dešinysis kampas. Antspaudai buvo kelių atspalvių. Dėlioti nesilaikant pastovios vietos, išskyrus dviejų eilučių spaudą, kuris visada dėtas horizontaliai centre. Reljefiniais spaudais fotografijų nežymėjo.

Fotografas Romas Paliulionis buvo gero būdo, linksmas, visų mylimas žmogus. Kelios kuprelisškietiškos kartos, Romusiui grojant armonika, linksminosi gegužinėse. „Sakydavom, einam pasiškoti pas Romusį Smėlinkon“, – prisimena fotografo pusseserė Liuda Kučinskienė. Turėjo įsigijęs tris armonikas ir akordeoną. Trečią armoniką nusipirko niekam nesakęs, nes trūko lėšų Kuprelisškio gyvenvietėje statomam namui. Nors sūnus tėvo paslaptį motinai išdavė, ši nepyko, žinodama vyro pomėgį muzikai. „Muzika jam buvo viskas. Mergos įsiprašydavo, kad leisčiau Romusį joms groti. Sakydavau, eikit, grokit ir šokit, aš pavargus, neisiu“, – pasakojo fotografo žmona. Tėvas labai norėjo, kad ir sūnus išmokytų groti akordeonu. Veždavo į Biržų muzikos mokyklą. „Va, jau grįžta tavo studentai,“ – pamačiusios tėvą ir sūnų sakydavo moterys. Apsirgus vyrui, pasibaigė sūnaus muzikos mokslai. Panevėžyje gyvenanti fotografo žmona yra išsaugojusi vyro tapytą Švč. Mergelės Marijos paveikslą (drobė, aliejus), 1929 metais

Kuprelišio apylinkių gyventojai. Apie 1940 m.

pieštuku pieštą autoportretą, nuotraukas ir albumą. Prisimena, kad vyras mėgo piešti vaizdus su žmonėmis, pastatais ir gyvuliais, o peizažus – mažiau. Iliustravo sūnui pasaką apie Živilę, tik sąsiuvinis kažkur pasimetė. Savo piešinius dovanodavo. Kuprelišketė Eugenija Valentėlytė-Jasiūnienė išsaugojo rankdarbį, siuvinėtą pagal Romusio piešinį. Siūlų spalvas fotografas irgi surašė, kad siuvinyje jos gražiai derėtų. Gerai paieškojusi ji rasti „abrusnyčią“ – rankšluostinę, Romusio išlankstyta iš vielos ir apsuktą įvairiaspalviais siūlais.

Mirė fotografas 1975 metų rugpjūčio 9 dieną. Į Kuprelišio kapines savojo krašto metraštininką lydėjo visas miestelis.

Biržų krašto muziejus „Sėla“ saugo 195 fotografijas, dalis jų – tik skaitmeniniame pavidale.